

KRİZLERİN YÖN VERDİĞİ TÜRK - RUS İLİŞKİLERİNE UÇAK KRİZİNE KADAR ANALİTİK BİR BAKIŞ: 2004 - 2016

AN ANALYTICAL OVERLOOK TO CRISES GUIDED TURKISH - RUSSIAN RELATIONS UNTIL THE FIGHTER JET DRAWN: 2004 - 2016

Özge ÇOPUROĞLU*, Tevfik KARPUZCU**

Yrd. Doç. Dr., Yeditepe Üniversitesi, Fransızca Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi,
E-mail: ozgecopuroglu@hotmail.com
Yüksek Lisans Doktora Burslu Öğrencisi, Yeditepe Üniversitesi, Fransızca Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler
Bölümü, E-mail: tevfikkarpuzcu92@hotmail.com

ÖZ

Türk-Rus ilişkileri tarihsel açıdan iki devlet için önem arz ettiği gibi, buldukları bölgelerin kaderini belirlemede de etkili olmuştur. Bununla birlikte iki ülke arasındaki ilişkiler tarihin genel akışında rekabetçi bir seyir izlemektedir. İlişkilerin bu hareket zemininde gerçekleşmesi, sık sık krizlerin yaşanmasına sebep olmuştur. Bu çalışma öncelikle Türk-Rus ilişkilerinin tarihsel perspektiften incelenmesi yapılmış ve bugünkü ilişkilere ışık tutulmuştur. Ayrıca NATO ittifakının etkisinden bahsedilmiş, bunun ilişkilere olan etkisi bağımsız bir değişken olarak incelenmiştir. Özellikle 2004 sonrasında iki önemli siyasi figür olan Vladimir Putin ve Recep Tayyip Erdoğan'ın inisiyatifinde gelişen ilişkiler ve uçak krizini de kapsayan dönem ele alınmıştır. Yakın dönemde krizlerin yaşanmasına sebep olan Kırım ve Suriye konuları çalışmaya dâhil edilmiştir. Rusya Federasyonu ve Türkiye Cumhuriyeti'nin yaşadığı Uçak Krizinin ilişkilerin geleceğini nasıl etkileyeceği konusunda, yapılan basın taramasından hareketle öngörüde bulunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Türk-Rus İlişkileri, Uçak Krizi, NATO, Suriye Savaşı

Jel Kod(ları): F50, H77, N40

ABSTRACT

Historically, the relations between Turkey and Russia are important for both of these countries in the way it determines the fate of the region. In addition to this, the relationship takes a competitive course in the historical context. Since the relationship occurred at this competitive ground, it caused many crises. This research focuses on the relations between Turkey and Russia through historical perspective in order to shed light on the current relations. On the other side, we had considered the NATO alliance and its impact on these relations as one independent variable in order to make probable explanation. Especially, after 2003 where two important political figures, Erdogan and Putin took initiative in the course of the relations and the tension caused by the fighter jet crisis. Crimea and the Syrian issues will be included in the study as another cause of the recent growing crisis. We expect to make a prediction about the future of the relationship between the Republic of Turkey and the Russian Federation depending on the local press analysis on the matter of fighter jet shot down.

Keywords: Turkish-Russian Relations, Jet Crisis, NATO, Syria War

Jel Code(s): F50, H77, N40

GİRİŞ

Türk-Rus İlişkileri, tarihte iki halkın diğer halklarla olan ilişkilerinden farklı bir yere oturur. Farklı bir değerlendirmeye tabi olmasında, ilişkilerin bölgenin kaderinin çizilmesinde etkili olduğu gerçeği yatar. Hâkim oldukları coğrafyalar itibariyle süreklilik arz eden bir rekabetçilik söz konusudur. Bu durum Osmanlı-Rus Çarlığı ilişkilerinde görüldüğü gibi, son yıllarda Türkiye Cumhuriyeti-Rusya Federasyonu ilişkilerinde de görülmektedir. Hatta Orta Asya, Kafkasya ve Balkanlar ile sınırlı olan rekabetin Ortadoğu'ya kadar taşıdığı Suriye İç Savaşı göstermiştir (Askeroğlu, 2016).

Türk-Rus ilişkileri genel seyri itibariyle rekabetçi olsa da; zaman zaman ciddi yakınlaşma dönemleri de yaşamıştır. Ancak bu yakınlaşmalar ilişkiler tarihinde kısa dönemlere tekabül etmektedir. Yakınlaşmalar daha çok ekonomik, ticari ve bazen askeri boyutlarda gerçekleşmiştir. Ancak tam manasıyla politik bir bağdaşıklık içinde bulunma durumu söz konusu olmamıştır. Bu sebeple ilişkiler hep kaygan bir zeminde cereyan etmiştir. Son yıllarda gerçekleşen yakınlaşmanın da kısa dönemli tarihsel yakınlaşmalar dâhilinde değerlendirilmesi gerektiği ve geçici bir dönem olduğu ana savını, çalışmada kanıtlamak hedeflenmiştir. Bunun yanında Türk-Rus İlişkilerinin yaşanması muhtemel krizlerden minimum zararla çıkması için, ekonomik ilişkilerin daha da kuvvetlendirilmesi gerektiği çözümleri getirilmeye çalışılmıştır.

İkinci Dünya Savaşı sonrası, ikili ilişkilere yön veren belirleyicilerden birisi de devletlerin Batı ile olan ilişkileri olmuştur. Zira bu savaşın galibi olan Amerika Birleşik Devletleri dünya siyaset sahnesine çok güçlü bir aktör olarak çıkmış, karşısında ise ideolojik zıtlıkları bünyesinde bulunduran güçlü bir Sovyetler Birliği'ni bulmuştur. İki kutuplu dünya düzeninde tarafını Batı'dan yana olarak belirleyen Türkiye ise Soğuk Savaş'tan en çok etkilenen ülkelerden birisi olmuştur. Batı bloğunun en kuvvetli sembollerinden ve NATO ittifakı üyesi olan Türkiye, Sovyetler Birliği ile kısa dönemli

yakınlaşmaların ötesinde bir ilişki geliştirememiştir. Kısa dönemli yakınlaşmaların ötesine geçemeyen ilişkilerin sebeplerinden birisi, Türkiye'nin özel bir Sovyetler Birliği/Rusya politikası geliştirmemesinden; diğeri ise Rusya'nın Batı bloğu müttefiklerine bütüncül bir bakış açısıyla bakmasından kaynaklanmaktadır. Son yıllardaki gelişmeler de, Soğuk Savaş sonrası yakınlaşmalar çerçevesinde kabul edilmesi gereken kısa dönemlerden birinin güncel hali olarak değerlendirilebilir. Ancak Vladimir Putin'in izlediği revizyonist politika ve Türkiye'nin dış politikasıyla Rusya'nın dış politikasının çıkarlarının çatışması bu dönemin kısa süreceğini göstermektedir. Bu gelişmeler tarihi haklı çıkaracak gelişmeler olmuştur (BİLGESAM, 2013).

Devlet arası ilişkiler farklı dönemlerde farklı şekilde cereyan edebilir. Ancak ilişkilerin süreklilik arz eden bir çıkar ortaklığına sahip olması durumunda iki ülke stratejik ortak olarak addedilebilir. Türk-Rus ilişkilerinin son yıllarında, iki ülke arasındaki ilişkilerin stratejik ortaklık olduğu konusunda görüşler bildirilse de; ilişkiler stratejik ortaklık çerçevesinde değerlendirilecek bir duruma gelmemiştir. Bu durumu ilişkilerdeki yapısal faktörlerin etkisi bağlamında değerlendirmek gerekir. Yani dış politikaları ciddi farklılıklar ve hatta dış politikalarında çıkar çatışmaları olan bu iki devletin stratejik ortak olması, dünyada ciddi denge değişimleri ile mümkün görünmektedir.

Söz konusu ilişkiler doğası gereği realist teori merkeze alınarak değerlendirilmelidir. Bu değerlendirme biçimi iki ülkenin emperyal bir gelenek taşımasının bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Son dönemlerde yumuşak gücün de izlerini gördüğümüz ikili ilişkilerde, Uçak Krizi sonrası tekrar ilişkilerin olağan seyri olan sert güce doğru evrilme görülmektedir.

Söz konusu noktalardan hareketle, iki ülke arasındaki ilişkilerin ele alınacağı inceleme, dört farklı alt başlıktan oluşmaktadır. Bunlar "Tarihsel Bir Perspektiften Türk-Rus İlişkileri", "NATO ve ABD Bağlamında

Bir İnceleme”, “ Stratejik Ortaklığa Doğru” ve “Yakın Dönem Krizler” olarak belirlenmiştir. Çalışmaya yön veren sorunsalın ele alınmasında basın

kaynaklarının taramasından; İngilizce, Fransızca ve Türkçe akademik çalışmalardan yararlanarak genel değerlendirmelere ulaşmaya çalışılmıştır.

1. TARİHSEL BİR PERSPEKTİFTEN TÜRK-RUS İLİŞKİLERİ

Türk-Rus İlişkilerinin bugününü anlamak için, ilişkilerin tarihsel olarak hangi aşamalardan geçtiğini kavramak gerekir. Bu sebeple ilişkilerin tarihsel kökenlerine kısaca göz atılmalı ve güncel olayların tarihte nereye oturduğu anlaşılmalıdır. Tarihsel gelişimlerine bakıldığında, aynı coğrafyadaki iki devletin devraldığı emperyal mirasın yarattığı sonuç olarak; farklı yöne giden iki paralel ülke görülür.

Öncelikle Türk-Rus İlişkileri 15. Yüzyılın sonlarında başlamış olup, ağırlıklı olarak rekabetçi bir karaktere sahiptir. Ancak kısa aralıklarla bu rekabetçi karakter yerini işbirliğine bırakmıştır. İlişkilerin iyi olduğu aralıklar başlıca dört farklı dönemden ibarettir. Birinci yakınlaşma dönemi (1789-1805), Napolyon’a karşı Osmanlı-Rus Çarlığı ittifakıdır. İkinci yakınlaşma (1833-1841), Mısır Valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa’ya karşı yapılmış ittifaktır. Üçüncü yakınlaşma (1920-1930’lu yıllar), Cumhuriyet’in ilk yıllarında yapılan askeri ve ekonomik ittifaktır. Son olarak ise 2004 ila 2015 yılları arasında Uçak Krizi’ne kadar geçen ticari ve ekonomik temelli ilişkilerin geliştiği dönem saymak doğru olacaktır (İmanbeyli, 2015:2). Bu dönemlerden ilk ikisi güvenlik eksenli ittifaklar olarak değerlendirilebilir ancak son ikisi karakteristik farklılıklar içermektedir. Cumhuriyetin ilk yıllarındaki Sovyet yardımları daha çok ideolojik eksende gerçekleşmiş yardımlardır. Yani bu ittifak - her ne kadar Türkiye yüzünü Batı’ya dönmüş olsa da- anti-emperyalist bir savaştan çıkmış ülkeye yapılan yardımlar çerçevesinde değerlendirilebilir. 2004 yılında başlayan süreç ise Başbakan Recep Tayyip Erdoğan ile Rusya Federasyonu lideri olan Vladimir Putin’in inisiyatifinde, ekonomik-ticari ilişkiler ve enerji ilişkileri ekseninde gerçekleşmiştir (Kamalov, 2012).

Türkiye Cumhuriyeti ve Rusya (Sovyetler Birliği ve devamında Rusya Federasyonu) arasındaki ilişkilerin olumlu dönüm noktalarına bakıldığında; ilişkiler üzerinde belirleyici olan göstergeleri görülebilir. Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulması sürecinde Kurtuluş Savaşı sırasında yapılan Sovyet yardımları ve daha sonra 1930’lu ve 1960’lı yıllarda sanayi alanındaki işbirliği, 1984’te yapılan doğalgaz anlaşması, Mavi Akım Projesi, 1999 Ecevit’in Rusya ziyareti, 2004 yılında Putin’in Türkiye’yi ziyareti (Özbay, 2011: 70) ve son olarak Türk Akımı Projesi’nin ilanı önemli olumlu dönüm noktaları olarak kabul edilebilir. Yani olumlu ilişkiler genellikle ekonomik-ticari eksende gerçekleşmiştir. Özellikle 1960’lı yıllarda Sovyetler Birliği ile Türkiye Cumhuriyeti arasındaki yakınlaşma sonucu, büyük sanayii tesislerinin Sovyetler Birliği’nin yardımlarıyla kurulması (Tella, 2012:782) sürecindeki ilişkiler ile 2004’den bugüne gelen dönem benzerlik göstermektedir. 1960’lı yılların Türk Dış Politikası görece özerklik dönemi olarak değerlendirilmektedir (Oran, 2012:657). Türk Dış Politikasının inceleyeceğimiz son dönemi de özerkleşme çabalarını içinde barındırmaktadır. İki dönemin diğer bir benzerliği Türk-Rus ilişkilerinin gelişim göstermesidir.

Sovyetler Birliği’nin dağılması sonrasında, Türkiye ile Rusya Federasyonu resmi ilişkileri 25 Mayıs 1992’de “Türkiye Cumhuriyeti ile Rusya Federasyonu Arasındaki İlişkilerin Esasları Hakkında Anlaşma” metninin imzalanmasıyla başlamıştır (Özbay, 2011: 45). Bu anlaşmadan sonra başlayan ilişkilerin kademeli olarak iyileşmektedir. 1992 yılında imzalanan anlaşmadan, 1999 yılında Başbakan Bülent Ecevit’in Rusya ziyaretine kadar geçen süre ilk dönem olarak kabul edilebilir. 2000 yılında Başbakan Kasyanov’un Ankara ziyaretinden, 2004

yılında Putin'in Ankara ziyaretine kadar geçen süre ilişkilerin politik zemine kaymaya başladığı ikinci bir dönemdir. 2004 ile 2015 arası ise krizlere rağmen iyi geçen son dönemdir. İlk iki dönemde ekonomik ilişkiler politik ilişkileri gölgelemiş; daha sonra ise politik ilişkiler dinamizm kazanmaya başlamış ve bu dinamizm gücünü ekonomik ilişkilerden almıştır. Son dönemde ise politik ve ekonomik ilişkilerin karşılıklı olarak bir birini beslediğini görüyoruz.

Sovyetler Birliği'nin dağılması Türk Dış Politikasının uygulayıcıları tarafından ciddi bir fırsat olarak görülmüştür. Zira Türkiye için Orta Asya ve Kafkasya'da etkin olabilme şansı doğmuştur. Türkiye bu bölgelerde etkili olabilmek için bölge ülkelerinin hamiliğini üstlenmek adına politika yürütmeye başlamıştır. Ancak bu politika, bölge ülkeleri tarafından kabul görmediği gibi; Rusya tarafından da hoş karşılanmamıştır. Türkiye'nin bu politikasını Rusya'yı da gözeterek daha gerçekçi bir zemine yerleştirmesi ise zaman almıştır. Genel olarak bakıldığında, iki ülkenin de 90'lı yıllarda temkinli yakınlık politikası güttükleri görülmektedir. Diğer bir ifadeyle bu yıllar, işbirliği ile rekabet dengesinin ayarlanmaya çalışıldığı yıllardır (Özbay, 2011: 46).

Bu süreçte Kafkasya ve Orta Asya'daki rekabetin, enerji nakil hatlarının, Kürt ve Çeçen Sorunlarının önemli başlıklar olduğunu tespit edip, ağırlıklı güvenlik endeksli bir ilişkiler ekseninin hâkim olduğunu görüyoruz. Dolayısıyla, iki ülke de sürekli bir teyakkuz halini sürdürmeye devam etmiştir. Burada üzerinde durulması gereken bir konu da; Türk-Rus ilişkilerinin iyileşmesinin önündeki engellerden en önemlisinin, güven eksikliği sorunu olduğu gerçeğidir. Tarihsel perspektifli kuşkucu bakış açısı da bu gerçeği beslemiştir. Bunun yanında, bu dönemde Soğuk Savaş'ın propaganda ortamı henüz atlatılmış değildir. Ancak Türk Genel Kurmay Başkanı'nın 1998'deki Moskova ziyareti, ilişkilerin eskisi kadar sert geçmeyeceğinin sinyali olarak yorumlanmalıdır. Zira Türk-Rus ilişkilerindeki iyileşmeler askeri ve

ekonomik bağdaşıklıklar öncülüğünde gerçekleşmiştir. Bu askeri ziyaret de, aynı kapsamda değerlendirilmelidir (BYEGM, 2007).

Dikkati çekmek istediğimiz bir diğer nokta da tarihteki genel yakınlaşma dönemlerini incelendiğinde Türk-Rus yakınlaşmalarının bölgesel veya küresel değişimlerin ardından gelmiş olmasıdır. Zira iki devletin iyi ilişkiler geliştirdiği dönemler; bölgesel güvenliğin tehlikede olduğu veya küresel statükonun değiştiği dönemleri kapsamaktadır. Aslında çıkar çatışmalarının olduğu alanlarda, üçüncü bir gücün etkili olmaya çalışması durumunda Türk-Rus ittifakının oluştuğunu tespit ediyoruz. Bununla birlikte iki devletin yalnızlaştıkları dönemlerde yakınlaşmaları söz konusudur.

2. NATO VE ABD BAĞLAMINDA BİR İNCELEME

Türkiye Cumhuriyeti kuruluş ilkeleri gereği yüzünü batıya dönmüş bir ülke olması nedeniyle; ağırlıklı olarak batılı devletler ile aynı bağdaşıklık içinde bulunmaya gayret göstermiş, NATO askeri ittifakının bir üyesi olmak için de aynı çabayı sarf etmiştir. Bunun için ilk önemli fiili girişimi Kore Savaşı'na hatırı sayılır asker gönderilmesi olmuş, ardından NATO'nun doğu kanadının bir üyesi olarak sahneye çıkmıştır. Türkiye 1952 yılında üye olmasından sonra, NATO'nun önemli askeri gücünü oluşturmuş ve çoğu zaman işlevsel bir güç (Aybet, 2012) olarak görev almıştır. Ancak 2003 yılından itibaren, Türkiye Soğuk Savaş dönemindeki işlevsel rolünü terk edip bölgesel güç olma politikasını takip etmiştir. Dolayısıyla Türkiye-NATO ilişkileri farklı bir boyuta doğru evrilmeye başlamıştır. Türkiye işlevsel rolünden çıkıp, NATO'yu işlevsel olarak kullanma eğilimine girmiştir. Yani artık karşılıklı kazanç ilkesi üzerinden yürüyen ilişkiler başlamıştır. Bunun en yakın dönemdeki örneği, Uçak Krizi sonrası Türkiye'nin doğrudan NATO ile irtibata geçmesi ve NATO üyesi olduğunu hatırlatıcı açıklamalar yapması olmuştur. Ancak NATO Genel Sekreteri Jens Stoltenberg'in Uçak Krizi sonrası yaptığı açıklama

(Milliyet, 2015a), Türkiye'yi bir müttefik olarak sahiplenici tonda olmamıştır. Daha önce Türkiye'nin hava sahasının 5 Ekim 2015'te Rusya tarafından ihlal edilmesi sonrası, NATO Genel Sekreteri'nin daha sert açıklama(BBC, 2015a) yaptığını göz önüne alırsak; NATO'nun da Türkiye için Rusya ile bir çatışma riskini göze alamadığını anlıyoruz. Kısacası artık NATO'nun da Türkiye'ye üye devlet olarak farklı bir politik yaklaşıma sahip olduğunu tespit etmekteyiz.

Türkiye-NATO ilişkilerinin yapısal değişikliğe doğru gitmesini farklı parametrelerle açıklamak yerinde olacaktır. Bunlardan birisi, Soğuk Savaş sonrası Türkiye'nin algıladığı tehditlerin büyük kısmının ortadan kalkması ve bununla birlikte NATO'nun politikalarına otomatik destek verme geleneğine karar alıcıların şüpheli bir bakış açısıyla yaklaşmasıdır. Zira artık bu tutumun riskli olduğu ve NATO'ya olan politik mecburiyetin azaldığı algısı yerleşmeye başlamıştır. Diğer bir neden olarak Adalet ve Kalkınma Partisi'nin izlediği dış politika gösterilebilir (Oğuzlu, 2012:100). AKP'nin Dışişleri Bakanlığı ve Başbakanlık yapmış Ahmet Davutoğlu'nun dış politika doktrini çerçevesinde, Türkiye'nin bölgesel liderlik iddiasında olması bu değişimin açıklayıcı öğelerinden birisi olarak kabul edilebilir. Ayrıca tüm bunlara, Türkiye'nin de içinde bulunduğu Ortadoğu coğrafyasının önemli jeopolitik merkezlerden birisi haline gelmesi de eklenmektedir.

Soğuk Savaş sırasında Türkiye'yi NATO ile eşgüdümlü politika yürütmeye zorlayan belirli gerçeklerin ortadan kalkması; Türkiye'nin NATO içinde artık politika yapıcı olarak rol almasının önünü açmış ve edilgen durumunu büyük ölçüde ortadan kaldırmıştır. Daha önce de belirtildiği gibi tehlike olarak görülen Sovyetler Birliği'nin, dağılması hem ideolojik tehdidi hem de jeopolitik tehdidi etkisizleştirmiştir. Aslında bu ana neden NATO'nun varoluşunun kimliksel tezahürü olmuş ve bu varoluş nedeninin ortadan kalkması örgütün, üyeleri tarafından da sorgulanır hale gelmesine sebep olmuştur. Üyelerin bu sorgulayıcı

tavırları aynı zamanda dünya düzeninin iki kutupludan, tek kutuplu; bugün ise çok kutuplu doğru evrilmesinin bir sonucu olarak kabul edilebilir. Devletlerin kendi politikalarını belirleme serbestisi, bu dünya düzeni içerisinde artmıştır. Dolayısıyla Türkiye de NATO doğrultusunda dış ve askeri politika belirleme stratejisinden büyük oranda uzaklaşmıştır. Öyle ki Türkiye, NATO'nun 1999 ve 2004 yıllarındaki genişleme süreçlerinde Rusya ile olan ilişkilerini etkilemeyecek şekilde genişleme sürecine zımnı bir destek vermiştir (Oğuzlu, 2012:112). Rusya'yı karşılığın almak istemeyen NATO ittifakı üyesi İtalya, Fransa, Almanya ve Türkiye'nin 2008'deki Ukrayna ile Gürcistan'ın üyeliğine destek vermemesi, aynı politika çerçevesinde değerlendirilmektedir (Minassian, 2010:4). Diğer yandan, NATO'nun son zamanlarda farklı bölgelerdeki füze kapasitesini geliştiren ülkelere odaklanmaktadır. Ancak Türkiye daha çok bölgesel bazlı politikalar yürütmekte; Filistin Sorunu, Suriye İç Savaşı, Kuzey Irak'taki PKK varlığı gibi konulara yoğunlaşmaktadır (Aybet, 2012). Artık NATO ile Türkiye'nin farklı bölgelerde çıkar hesapları yaptığı, son zamanların gerçeği haline gelmiştir. Politikaların farklılaşması ve NATO'nun Rusya'yı en büyük tehdit olarak görme eğiliminin hafiflemesi, Türkiye'nin Rusya ile yaklaşmasının önündeki engelleri kaldırmıştır. Ancak bu yaklaşımda Türkiye'deki ve Rusya'daki politika yapıcılarının rolü de büyüktür (Al Jazeera, 2016a).

NATO üyelerinin Soğuk Savaş sonrası Türkiye'ye bir üye devlet olarak bakış açısı farklılaşmıştır. Avrupalı müttefikler Türkiye'yi eskisi gibi "işlevsel" görmemekte ve hatta son yıllarda Türkiye'nin bulunduğu coğrafyanın tehlikesi nedeniyle mesafeli bir politika izlemektedir. Zira Türkiye'nin içinde bulunduğu herhangi bir çatışma, diğer üye ülkeleri de çatışmaya çekecektir. Bu mesafeli duruşu Patriot füze sistemlerinin Türkiye tarafından talep edilmesi sırasında, Almanya ve Belçika'nın isteksiz tutumu

kanıtlamıştır (Oğuzlu, 2012:106). ABD ise Türkiye ile olan ittifakını ikili ilişkiler zemininde güçlendirmeye çalışmaktadır. Hatta Soğuk Savaş sonrasında Türkiye, özellikle 2000’li yıllardan itibaren ABD’nin bölgedeki stratejik ortaklarından birisi olmuştur. Ancak bu durum sadece Türkiye için geçerli değildir; aynı zamanda ABD’nin genel politikasının sonucudur. NATO’nun ABD nezdinde öneminin azaldığını doğrulayan bu tip ikili anlaşmalar, daha hızlı hareket etmek ve olaylara daha hızlı müdahalede bulunmak istemesinden kaynaklıdır (Oğuzlu, 2012:109).

ABD’nin NATO’ya olan tutumu, Türkiye’nin de zamanla NATO politikasını değiştirmesine sebep olmuştur. Bu kapsamda yakın dönemde iki kırılma bulunmaktadır. Bunlardan birincisi 2003’te 1 Mart Tezkeresi’nin reddi, diğeri ise 2007 yılında Türkiye’nin Irak’a yaptığı sınır ötesi operasyondur. 1 Mart Tezkeresi’nin TBMM’den geçmemesi Batı’da büyük hayal kırıklığı yaratırken; Rusya’nın Türkiye’yi Batı’dan bağımsız bir aktör olarak tanımlamasına neden olmuştur. Rus-Türk İlişkileri açısından yeni bir yakınlaşma döneminin izleri burada görülmeye başlar. Aynı şekilde, 2007’de yapılan sınır ötesi harekât ise ABD’nin itirazlarına rağmen gerçekleştirilmiştir (Radikal, 2014a).

NATO, Soğuk Savaş sonrası yaşadığı kimliksel krizi özellikle 11 Eylülün ertesinde terörle mücadele misyonuyla çözmek istemiştir. Ancak Avrupa’nın bu mücadeledeki isteksizliği, yeni misyonun çok da benimsenememesine neden olmuştur. Her ne kadar Afganistan’da Avrupalı devletlerin askerleri ISAF bünyesinde bulunsa da, IŞİD ile mücadelede aynı kararlılığın görüldüğü söylenemez. Avrupa’nın, IŞİD’in sık sık hedefinde olması bile NATO ittifakı çerçevesinde ciddi bir gücün toplanmasını sağlayamamıştır (DW, 2016). Bu durumda ABD’nin bölgeye olan ilgisinin azalmasının etkisi de yadsınamaz. Görüldüğü gibi ABD’nin NATO’daki lider rolünün önemi büyüktür.

Sovyetler Birliği’nin dağılmasından sonra, NATO’nun Avrupalı devletleri Rusya’nın

Batı’ya yakın bir politika izleyeceği izlenimine kapılmıştır. 1994 yılında NATO’nun Barış İçin Ortaklık Programı kapsamına dâhil edilen ilk ülkenin Rusya Federasyonu olması, bu tutumun önemli göstergelerindedir. Ancak özellikle Putin’den sonra Avrupalı müttetiklerin algısının doğru olmadığı anlaşılmıştır. Hatta Rusya’nın NATO’yu tehdit olarak görme eğilimi devam etmiştir. Rusya bu eğilimini Yakın Çevre Doktrini olarak adlandırılan politikasıyla göstermiştir. Ancak yine de Avrupa hem jeopolitik gereklilikten dolayı hem de çıkarları gereği Rusya’ya karşı sert olmayan tutumunu devam ettirmiştir. ABD ile Avrupalı devletler arasındaki NATO ittifakı bağlamında önemli diğer bir çatlak ise; Rusya ile olan ilişkiler doğrultusunda ortaya çıkmaktadır. ABD’nin Rusya’yı hala ciddiye alınacak, tehlikeli bir devlet olarak görmesi; ancak Avrupa’daki nüfuzlu devletlerin ve özellikle Almanya’nın, Rusya’yı dışlanmaması gereken bir güç olarak kabul etmesi politik ayrılıklara sebep olmaktadır. Bu farklılıkta Avrupa’nın Rusya’ya enerji konusundaki bağımlılığı (DW, 2016) ve coğrafi yakınlığı yatmaktadır. Durumun böyle olması, Türk-Rus ilişkilerini de etkilemektedir.

NATO ile Rusya’nın işbirliği içinde olduğu 2010-2014 yılları arasında, Türkiye-Rusya ilişkileri benzer bir seyir izlemiştir. Bu, Türkiye’nin her ne kadar NATO ekseninde politika izlememe eğiliminde olsa da, konjonktürel gerçeklerin etkisinin devam ettiğini ve kurucu politikalar gereği Batı çizgisinden çok farklı bir politika yürütemeyeceğini ortaya koymaktadır. 11 Eylül sonrası Rusya ile ABD arasındaki terörle mücadele konusunda söz birliği, Türkiye’nin Rusya ile olan ilişkilerinde daha rahat adım atmasını sağlayan bir başlangıç olmuştur. Özellikle 2008’de Obama’nın başkan olmasından sonra Rusya-ABD ilişkilerinde ilerleme kaydedilmiş ve bu durum Türkiye’nin Rusya ile olan ilişkilerine doğrudan yansımıştır. 2010 yılında ABD’nin, NATO füze savunma sistemini Türkiye’ye ve Doğu Avrupa’ya yerleştirmek istemesini, Türkiye’nin sistemin komutasında bulunma şartıyla

kabul etmesinde; Rusya'nın da Lizbon Zirvesi sonucu buna dâhil olabileceğini açıklaması etkili olmuştur (Aybet, 2012). Böylece Türk-Rus İlişkileri zarar görmeden Türkiye NATO ittifakı içinde hareket edebilmiştir. Ayrıca NATO-Rusya İlişkileri en yüksek noktasına ulaşmış; Türk-Rus ilişkileri de aynı dönemde zirveyi görmüştür. 2010 yılında Türkiye'nin Rusya'yı Milli Güvenlik Siyaset Belgesi'nden (Kırmızı Kitap), yani Türkiye'yi tehdit eden ülkeler listesinden çıkarması bu gerçeği doğrulamaktadır (Minassian, 2010: 4). 2014 yılında Kırım'ın ilhakı konusunda NATO'nun, Rusya'nın bu politikasına hukuksuzluk hükmü vermesi ilişkilerin seyrini değiştirmiştir. NATO Rusya'yı ayrılıkçıları desteklemekle suçlamıştır. Bu süreç, NATO'nun Rusya ile işbirliğinin askıya alınmasıyla sona ermiştir (NATO, 2015). Türkiye ise düşük perdeden, bölgede bulunan Kırım Tatarlarının kaderini önemseydiğini vurgulayan bir politika izlemiştir (Gafarlı, 2014).

NATO'nun Ukrayna Krizi çerçevesindeki tutumunu ve endişesini daha iyi anlamak için Genel Sekreter Rasmussen'in açıklaması önem arz etmektedir. 2014 yılında Ukrayna Krizi'nin başları olan mart ayında yapılan bu açıklama, NATO ittifakı üyelerinin güvenliği için enerjinin stratejik önemi olan bir konu haline geldiği vurgusunu taşımaktadır. NATO enerji güvenliği konusunda, Rusya'nın tutumu nedeniyle kaygılanmaktadır (Rebière, 2014: 84). Rusya tarafına baktığımızda ise 2010 ve 2014'deki Askeri Doktrinleri incelemek durum hakkında fikir verecektir. 2014'deki doktrinde NATO'nun doğuya genişlemesi birincil tehdit olarak kabul edilmektedir. Ancak 2010 doktrininde NATO, Rusya'nın füze savunma sistemi konusunda işbirliği yapması gereken bir kuruluş olarak kendine yer bulmuştur (İsmayılov, 2015).

Rusya ve Türkiye'nin üzerinde uzlaştığı konulardan birisi olan Karadeniz'in güvenliği meselesi, uluslararası arenada iki ülkeyi birleştirmiştir. ABD'nin Karadeniz'de güvenlik açığı olduğu iddiasıyla askeri varlığını buraya taşımak

istemesi, özellikle bu iki ülke tarafından reddedilmiştir. Yine aynı şekilde, Montreux Boğazlar Sözleşmesi dâhilinde olan Karadeniz güvenliği ve üçüncü devletlerin burada bulunmaması konusunda iki ülke fikri olarak birleşmiştir. Türkiye 2008'de Gürcistan-Rusya Savaşı sırasında, Gürcistan'a yardım için Karadeniz'e girecek olan Amerikan gemisine Montreux Sözleşmesi'nin şartlarını hatırlatmış ve bu sözleşmeye saygılı olması uyarısında bulunmuştur. Tıpkı 1 Mart Tezkeresi'nin reddi gibi (Radikal, 2008b), bu olay da Rusya'nın Türkiye'ye olan güveninin artmasına sebep olan konulardan birisi olarak tarihe geçmiştir.

3. STRATEJİK ORTAKLIĞA DOĞRU

21. yüzyılda Türkiye ve Rusya Federasyonu yakınlaşmaya başlamıştır. Bu yakınlaşmada ABD'nin Ortadoğu'da ve Orta Asya'daki egemen ve baskın politikasının etkisi olduğu söylenebilir. Zira Türkiye ve Rusya'nın taşıdığı emperyal devlet geni, yükselen bu iki gücün bölgesinde etkinliğini arttırması yönünde politika izlemesini kolaylaştırmıştır. Dolayısıyla ABD'nin yakın çevrelerindeki etkinliğine karşı tepkisel bir ittifakın öncüllerinden biri de bu durum olmuştur. Ayrıca Türkiye'de Recep Tayyip Erdoğan'ın ve Rusya'da Vladimir Putin'in siyasi lider olarak sahneye çıkması yine bu yıllara denk gelmektedir. İki liderin de izlediği çok boyutlu dış politika anlayışı, bu yakınlaşma sürecini hızlandırmıştır. Putin ve Erdoğan'ın siyasi tutum ve retoriklerinin benzerliği yakınlaşmada önemli rol oynamıştır. Sovyetler Birliği-Türkiye İlişkilerinde ise iki ülkenin birbirini değerlendiriş şekillerindeki farklılık nedeniyle, ilişkilerde bu dönemdeki yakınlaşma görülmemiştir. Sovyetler Birliği Türkiye'yi daha çok bölgesel politikalarına, Türkiye Sovyetler Birliği'ni daha çok küresel politikalarına konu etmiştir (Özbay, 2011: 65). Bu, aradaki güç dengesinin ciddi farkından kaynaklanmaktaydı. Tüm bunların yanında 21. Yüzyıldaki bu yakınlaşma, ilk kez iki halkın birbiriyle bu kadar iyi ilişkiler

içinde olmasına vesile olmuştur (Özby, 2011: 35).

1990'lı yıllarda Türk-Rus İlişkileri ekonomik temelli gelişim göstermiş ve bu gelişim politik ilişkileri gölgelemiştir. Ancak 21. Yüzyılla birlikte hız kazanan siyasi ilişkiler, özellikle 2004 yılında ekonomik ilişkiler kadar hızlı bir ilerleme içine girmiştir (Al Jazeera, 2016a).

2002 yılındaki askeri anlaşmalar, iki devlet arasındaki siyasi anlaşmaların öncülleri idi. Ayrıca Irak'ın toprak bütünlüğünün korunması yönündeki fikir birliği, 2003'te 1 Mart tezkeresinin reddi ile taçlandırılmıştı. 2004 yılı ise tüm diplomatik çabaların meyvelerinin alındığı bir yıl olmuştu. Bu yıl içinde Putin'in tarihi Türkiye ziyareti gerçekleşmiştir. 32 yıl aradan sonra ilk kez devlet başkanı düzeyinde gerçekleşen bu ziyaret kapsamında; ortak bir deklarasyon yayınlanmış, askeri ve ekonomik anlaşmalar imzalanmıştır. Bu tarihten itibaren iki devlet arasında sık sık, yüksek düzeyde görüşme yapılmıştır (Oğan, 2004). İki halk arası yakınlaşmalar daha hızlı bir seyir izlemiştir.

2006 yılında Rusya Federasyonu ile Türkiye arasında ilk kez cumhurbaşkanları düzeyinde bir görüşme gerçekleşmiştir. Özellikle 2010 yılı iki ülke ilişkilerinde ciddi işbirliği havasının olduğu bir yıldır. Hatta bu yılda yapılan işbirliği çerçevesindeki gelişmeler, Türkiye-Rusya stratejik ortak olarak kabul edilebilir mi tartışmalarını alevlendirmiştir. Öyle ki Güney Akım, Mavi Akım 1-2, Nabucco enerji nakil hattı projeleri; vizelerin kaldırılması konusu, nükleer santral projesi ve diğer enerji alanındaki konular masaya yatırılmıştır. Hatta enerji nakil hatları konusundaki projeler hayata geçirilmeye başlanmış, vizeler karşılıklı olarak kaldırılmıştır. Aynı yıl toplam 17 anlaşmaya imza atılmıştır. Rusya başbakanı Dimitri Medvedev'in Türkiye'yi ziyaretinden sonra yaptığı açıklamada, Türkiye'yi güvenilir bir komşu olarak gördükleri ve iki halkın huzuru için iyi ilişkilerin sürdürülmesi gerektiği vurgusu vardı (Minassian, 2010: 1). Kısacası 2010 yılında Türk-Rus ilişkileri zirveyi görmüştür.

Türk-Rus İlişkilerine özellikle 21. yüzyılda farklı bir boyut getiren enerji siyaseti, iki taraf için de önemli bir konudur. Rusya'nın dünyanın en önemli doğalgaz-petrol rezervlerine ve Türkiye'nin enerji nakil hatları için kritik önem arz eden coğrafyaya sahip olduğu göz önüne alınırsa, bu konu hem ikili ilişkileri hem de bölgeyi etkilemektedir. Türkiye'nin doğalgaz alımının yüzde 55'ini (Kozaklıoğlu, 2015) Rusya'dan yaptığı gerçeği, enerji ilişkilerinin boyutunu vurgulayan önemli göstergelerdendir. Ayrıca talebi karşılamak için yapılması planlanan Mavi Akım 2 projesi için de anlaşma sağlanmıştır. Türkiye 2009 yılında, Rusya'yı Avrupa'ya bağlayan Güney Akım enerji nakil hattına da katılacağını açıklamıştır (Minassian, 2010: 5). 2014 yılında Rusya, Güney Akım'ı iptal ettiğini ve bunun yerine Türk Akımı olarak adlandırılan yeni bir proje gerçekleştirmek istediğini Türkiye'ye iletmiştir (Alaranta, 2015: 3). Enerji ilişkilerine yeni bir boyut daha eklenme ihtimalini ortaya çıkaran bu proje taslağı, Türkiye'nin enerji rekabet alanında cazibe noktası olduğunu doğrulamıştır. Rusya'nın Türkiye ile yeni enerji nakil hattı projeleri geliştirmekteki hevesi; temelde Azerbaycan, İran ve Türkmenistan ile gerçekleştirilen veya gerçekleştirilmesi muhtemel projelerin önünü kapatmak amacını taşımaktadır. Rusya'nın özellikle Bakü-Tiflis-Ceyhan Boru Hattı'na muhalefet etmesi, TANAP ve NABUCCO projelerinin gerçekleşmesini istememesi aynı sebepten kaynaklanmaktadır. Diğer bir kritik proje olarak Akkuyu Nükleer Santrali, iki ülkenin önemli işbirliği konularından birisini oluşturmaktadır. Rusya'nın yapımını ve ortaklığını üstlendiği bu proje bittiğinde, santral 4800 megavatlık bir üretim yapacaktır. 2022'de bitirilmesi planlanan bu santralin, Uçak Krizi'nden sonra askıya alındığı konuşulduysa da; Akkuyu Nükleer Güç Santrali'nin sorumlusu bunu yalanlamıştır (BBC, 2015b).

Türkiye ile Rusya arasındaki enerji alanındaki işbirliği Rusya'ya bağımlılık yarattığı noktasında eleştirilmektedir. Eleştirinin haklı tarafları olmakla birlikte,

ticaret ilişkilerinin karşılıklı bağımlılık yarattığı unutulmamalıdır. Yine de Türkiye'nin yaptırım gücünü arttıracak girişimlerde bulunması gerekir. Türkiye doğalgaz ithalatının yüzde 55'ini, petrol ithalatının yüzde 35'ni Rusya'dan yapmaktadır. Türkiye elektrik üretiminin yüzde 48'ni doğalgazdan karşılamaktadır (Fortune, 2015). Yani doğalgaz, Türk sanayisinin enerji ihtiyacının önemli bir bölümünü karşılamaktadır. Bu durum bir ülke için riskli bir durum teşkil etmektedir. Ancak unutulmamalıdır ki; Rusya'nın doğalgaz ve petrol ihracındaki Avrupa Birliği'nden sonraki en büyük paya Türkiye sahiptir. Ayrıca Türkiye'nin Rusya'ya alternatif bulma konusunda çok fazla sıkıntı çekeceği düşünülemez. Azerbaycan, İran, Türkmenistan ve Ukrayna gibi ülkeler Türkiye'nin alternatifleri arasında bulunmaktadır. Hatta Kuzey Afrika'daki ülkelere sıvı doğalgaz ithal etme şansı da vardır. Rusya'nın kendisine rakip olabilecek İran, Ukrayna, Türkmenistan ve Azerbaycan gibi ülkelerin; Türkiye'nin aracılığıyla Batı ile yakınlaşmasını da hoş karşılayacağı düşünülemez. 2013 yılında Abdullah Gül'ün Türkmenistan lideri ile yaptığı görüşme sonrası, Türkmenistan TANAP projesini destekleyen Trans Hazar Projesi'ne katılacağı açıklamıştır. Bu projenin gerçekleşme ihtimali Rusya'yı rahatsız etmiştir (Şenay, 2016). Yani aslında Türkiye ile enerji alanında işbirliği içinde olmak, Rusya'nın "yakın çevre" olarak kabul ettiği coğrafyayı da kontrol altında tutmasının kolaylaşması anlamına gelmektedir.

İran'a Batı tarafından uygulanan ambargoların 2015 yılındaki tarihi anlaşma sonrası aşamalı kaldırılma kararı, ilk olarak enerji ürünleri üzerinde uygulanmaktadır. Bu durum Rusya'nın enerji tekelinin kırılması için atılmış adımlardan biridir. Türkiye kaçınılmaz enerji nakil yolu olduğu için, rekabetin kızışmasından en çok fayda sağlayan ülke olacaktır. 2014 yılında Dünya Bankası'nın Türkiye'ye enerji alt yapısını güçlendirmesi için verdiği 400 milyon dolar (Rebière, 2014: 85), Batı'nın desteğinin en somut delillerindedir. Suriye ve Irak'taki istikrarsız durum göz önüne alındığında;

İran'ın dışarıya açılabilmesi için tek yolun Türkiye olduğu gerçeği, Avrupa'yı hassas davranmaya zorlamaktadır. İran'ın dışarıya açılması sonrası Rusya'nın tehlikeye girecek olan doğalgaz tekeli, Rusya'da endişe yaratmaktadır. Rusya Federasyonu resmi medya organlarından olan Sputnik Haber Ajansı'nın son zamanlarda yaptığı haberler, İran'ın güvenli bir gaz ihracatçısı (Sputnik, 2015a) olmadığı yönündedir (Sputnik, 2015b). Gürcistan ve Ukrayna'nın da önemli enerji nakil güzergâhları olduğu düşünülürse, Rusya'nın bu ülkelerdeki askeri etkinlikleri düşündürücüdür.

Uçak Krizi'nden sonra Rusya'nın Türkiye ile olan enerji ilişkilerinin akıbeti tartışılırken, beklenmeyen bir şekilde Gazprom Türkiye'ye 2016 yılının ilk iki buçuk ayı yüzde 33,5 daha fazla doğalgaz göndermeye başlamıştır (Hürriyet, 2016). Aslında Rusya'nın ekonomik ilişkilere yansıttığı kriz sonrası tavrın enerji ilişkilerini de etkilemesi bekleniyordu. Ancak Rusya'nın Türkiye'ye yönelik yaptırımı, iç siyasete yönelik daha görünür yaptırımlarda kendini göstermiştir. 2015 yılı itibarıyla Rusya Türkiye'nin 3. büyük ticaret ortağıyken; Türkiye Rusya'nın 6. büyük ticaret ortağı konumundadır. 2015'te Rusya'daki ekonomik kriz sebebiyle ilişkilerde ciddi daralma olmuştur. Daha sonra son aylardaki iki ülke arasındaki Uçak Krizi, ilişkilerde ciddi gerilemeyi beraberinde getirmiştir. 2016 yılının ilk 2 ayında Türkiye'nin Rusya'ya ihracatı bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 61,5 azalmış, aynı dönemde Rusya'dan Türkiye'ye ithalat yüzde 32,8 gerilemiştir (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, 2016).

Rusya ve Türkiye'nin 21. yüzyılda yakınlaşmasını ticari ilişkiler ve enerji ilişkileri sağlamış gibi görünse de; aslında ilişkilerin itici güçlerinden birisi de, iki ülkenin ortak perspektiflere sahip olmasıdır. Rusya ve Türkiye'nin siyaset yapıcıları da ABD'nin dünya liderliğine tepkili bir duruş sergilemektedir. İki ülke kendi eski hâkimiyet bölgelerinde tekrar aktif olmak isteyen bir politika izlemeye başlamışlardır. ABD'nin Orta Asya ve Orta Doğu'da

etkinliklerini sürdürmesi, bu ülkelerde rahatsızlık yaratmıştır. Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyelik sürecinin iyiden iyiye uzaması, Rusya'nın komşuları tarafından "tehlikeli" olarak görülmesi ve hâlihazırda Batı ile ilişkilerinin iyi olmaması; iki ülkenin bir dışlanmışlar ittifakı (Hill ve Taşpınar, 2006: 85) kurmalarına sebep olmuştur. Ülkelerin yeni politik vizyonlarındaki benzerlik dikkate değerdir. Rusya'nın "Russkiy Mir" (Rus Dünyası), Türkiye'nin "Yeni Türkiye" vizyonu ve "Komşularla Sıfır Sorun" politikası bölgesel hesaplar dâhilindedir. Bu sebeple bu ittifakın yürümesinin önünde birçok problem bulunmaktadır. Zira iki ülkenin çıkarlarının çatıştığı konularda ve bölgelerde ortaklık bulunmaktadır. Nitekim Suriye konusunda gerilen ilişkiler, Uçak Krizi ile kopma noktasına gelmiştir. Görüldüğü gibi; Türk-Rus İlişkileri çok hassastır. Ülkelerin karşılıklı ekonomik bağımlılıklarının artması, politik sebeplerden doğacak sorunların daha kolay çözülmesine yardımcı olacaktır. Siyasi sorunların çözümü kısa vadede zor görünmektedir. Dolayısıyla ekonomik bağların kuvvetlendirilmesi, siyasi krizlerin çözümünü kolaylaştıracak ve iki devletin çıkarlarını birbirine yaklaştıracaktır.

Suriye İç Savaşı'nda tarafların safları netleşene dek, Türkiye ve Rusya'nın stratejik ortak olup olmadığı konusunda tartışmalar yapıyordu. Ancak enerji alanında ve ticari alandaki ortaklıkların tüm alanlara sirayet etmemektedir. Ayrıca bölgesel rekabet içinde olan iki devletin siyasi anlamda ortak bir politika belirlemesi zordur. Bunun yanında komşuluk ilişkisi içinde olan ülkelerin stratejik ortak olması uzun ilişkiler silsilesi sonrasında mümkündür. NATO ile aynı ittifak içinde bulunan Türkiye'nin Rusya ile askeri ilişkilerini de stratejik boyuta taşınması gerçekçi değildir. Kuruluş vizyonu gereği, Türkiye'nin Batıcı devlet geleneğini Avrasyacı geleneğe dönüştürmek ciddi bir değişim yapmayı gerektirir. Stratejik ortaklıklar sıkı bağdaşlıklar sonucu gerçekleşir.

4. YAKIN DÖNEM KRİZLER

Türk-Rus İlişkilerine tarihsel perspektiften baktığımızda, ilişkilerin genel seyir itibarıyla rekabetçi olduğunu daha önce de ifade edilmişti. Kısa dönemli yakınlaşmaların ardından ilişkiler normal seyrine geri dönmektedir. Özellikle belirli coğrafyalar üzerinde süren anlaşmazlıklar, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra biraz daha gün yüzüne çıkmıştır.

20. yüzyılın sonları ve 21. yüzyılda, Türk-Rus ilişkileri enerji siyaseti üzerinde şekillenmiştir. Bunun en kritik alanlarından birisini teşkil eden Güney Kafkasya, önemli bir rekabet bölgesi haline gelmiştir. Dünya'nın en önemli doğalgaz ve petrol ihracatçılarından biri olan Rusya, daha önce de belirtildiği gibi; bu üstünlüğünü başka bir devlete kaptırmak istemediği için Hazar Denizi çevresindeki ülkelerin enerji hattı projelerine sıcak bakmamaktadır. 2005 yılında Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattının faaliyete geçmesi bu bakımdan önemli bir dönüm noktasıdır. Yine aynı yıl Rusya'nın Sözde Ermeni Soykırımını tanıması (Hürriyet Daily News, 2005a) politik bir karşılık olarak değerlendirilebilir.

Azerbaycan, Gürcistan ve Türkiye'nin ortağı olduğu bu proje; Azerbaycan petrolünün uluslararası pazara açılmasında önemli paya sahip bir hattır. Ayrıca ABD tarafından desteklenmiş bir projedir. Ermenistan ile Azerbaycan'ın arasında sorunlu konulardan birisi olan Yukarı Karabağ bölgesindeki düşük yoğunluklu savaş sebebiyle, Azerbaycan-Ermenistan sınırı kapalıdır. Türkiye de Ermenistan sınırını, Azerbaycan ile birlikte ortak politik refleks göstermek için kapatmıştır. Dolayısıyla Ermenistan üzerinden bir enerji hattının geçişi mümkün değildir. Aslında daha az maliyetli projeler yürütülebilecekken, sorunlu ilişkiler sebebiyle Gürcistan geçiş güzergâhı olarak kullanılmaktadır. Kafkasya'daki bu sorunlu ilişkiler yumağı, bölgenin enerji potansiyelinin tam anlamıyla kullanılmasının önünde önemli bir engel teşkil etmektedir. Durumun böyle olması Rusya'nın enerji tekelini devam ettirmesine sebep olacağı için, istikrarsızlık Rusya'nın

çıkarlarıyla uyuşmaktadır. Güney Osetya, Abhazya ve Yukarı Karabağ Sorunlarında Rusya'nın takip ettiği politika bunu doğrulamaktadır (Kasım, 2011: 328-329).

Türkiye'nin komşularla "Sıfır Sorun" politikası çerçevesinde, Ermenistan ile 2010'da bir protokol imzalaması Azerbaycan ile olan ilişkilerine olumsuz bir etkiye bulunmuştur. Rusya, Azerbaycan'ın bu hoşnutsuzluğundan yararlanıp iki yeni doğalgaz anlaşması imzalamıştır. Ayrıca Ermenistan ile Türkiye arasında arabuluculuk rolü oynayan Rusya, bölgede ABD'nin diaspora yoluyla bu konuda inisiyatif almasının da önüne geçmiştir (Minassian, 2010: 7). Protokolün Ermenistan tarafından askıya alınmasıyla (Radikal, 2010c) sorunlu ilişkiler devam etmiştir. Sonuç olarak Ermenistan-Türkiye yakınlaşması rafa kalkmış; Azerbaycan-Türkiye ilişkileri yara almıştır.

Rusya ise Türkiye'nin Kafkasya'da politik ve ekonomik etkinliğini kendisi açısından sakıncalı bulmaktadır. Yakın çevresinde NATO üyesi olan bir ülkenin nüfuzunun artması Rusya'yı rahatsız etmektedir. Ayrıca Türkiye'nin bu bölgeyle tarihi ve kültürel bağının olması, bu durumu perçinlenmektedir. Paris'te 30 Kasım 2015'te gerçekleştirilen Birleşmiş Milletler İklim Zirvesi'nde Vladimir Putin'in verdiği demeç, bölgedeki rekabeti görünür kılmaktadır. Moskova'nın terör konusunda Türkiye ile uzun zamandan beri problemleri bulunduğunu da dile getiren Putin, Kafkasya'daki teröristlerin Türkiye'de bulunduğu ve Rusya'da terör eylemleri düzenledikleri iddiasında bulunmuştur. Türkiye'ye bu konuyu aktardıklarını fakat bir sonuç alamadıklarını da belirtmiştir (Hürriyet, 2015). Yine 2016'nın Nisan ayında Rusya başbakanı Medvedev, Karabağ'da artan çatışmalarda Türkiye faktörü olduğu suçlamasında bulunmuştur (Milliyet, 2016b). Tüm bu suçlamaların iki ülke arasında yaşanan Uçak Krizi'nden sonra yapılması dikkate değerdir.

Vladimir Putin'in başkanlığa 2012 yılı itibarıyla dönüşüyle birlikte Rus Dış Politikası sertleşmiş ve revizyonist

(İmanbeyli, 2015: 4) hali belirginleşmiştir. Böyle bir hal almasında ekonomik krizin derinleşmesinin etkisi büyüktür. 2008 yılında Gürcistan ile girilen savaşta kendini gösteren bu politika, daha sonra sırasıyla Kırım Krizi ve Suriye'ye müdahale ile keskinleşmiştir. Bu revizyonist politika Batıdan ve komşulardan tepki görmüştür. Azerbaycan'ın genel politikası ise Kırım Krizi'ne sessiz kalmak olmuştur. Ancak Azerbaycan'ın Kiev büyükelçisi Ukrayna'nın toprak bütünlüğünden yana olduklarını iletmiştir (Eurasia, 2014). Azerbaycan'ın üst düzey devlet yetkililerinden bu konuya dair herhangi bir tepki gelmemiştir. Bu sessizlik politikası bilinçli bir tercih olarak değerlendirilebilir. Zira Gürcistan'ın ardından Ukrayna'nın da Rusya'nın hedefi olması, Azerbaycan'ı temkinli bir politika izlemeye zorlamıştır. Gürcistan, Ukrayna ve Azerbaycan'ın dış politikalarının kesişim noktası; NATO'ya ve/veya Avrupa Birliği'ne uyum sağlama hedeflerinin olmasıdır. Dolayısıyla Azerbaycan'ın temkinli bir dış politika takip etmesi anlaşılabilir.

Kırım'ın Rusya tarafından 2014'te ilhak edilmesi üzerine Türkiye, Kırım Tatarları konusundaki hassasiyetini daha çok iç politikayı gözetererek düşük perdeden dile getirmiştir. Hatta ABD ve AB'nin tersine Türkiye, Rusya'ya herhangi bir ekonomik veya siyasi yaptırımda bulunmamıştır. Kırım konusunda izlenen bu politika, Türkiye'nin Rusya ile olan ilişkilerine atfettiği önemle açıklanabilir. Aynı zamanda 2014 Ağustosunda Ekonomi Bakanı Nihat Zeybekçi'nin Hürriyet Daily News'e verdiği mülakatta dikkat çektiği konu önem arz etmektedir. Kırım'da yaşanan krizin Türkiye'nin yararına olduğu vurgusunu yapan bakan, Türkiye'nin Rusya ile ekonomik ve ticari ilişkilerini bu vesileyle kuvvetlendirdiğini söylemiştir (Hürriyet Daily News, 2014b). Sonuç olarak Türkiye'nin Türk-Rus İlişkilerine geleneksel bakış açısı aynı şekilde devam etmektedir. Zira geleneksel olarak Türk-Rus İlişkileri, Türkiye açısından Batı'ya karşı bir denge unsuru ve ikame edilen bir ilişkiler bütünü olmuştur (Özbay, 2011: 63).

Türkiye'nin dış politikadaki önemli konularından biri olan Kıbrıs Sorunu, Türk-Rus İlişkileri bağlamında ayrıca değerlendirilmesi gereken bir konudur. Rusya'nın Yunanistan ve Güney Kıbrıs ile olan ekonomik ilişkilerinin kuvveti, konuyu Rusya'nın yürüttüğü politika açısından Türkiye'nin aleyhine çevirmektedir. Rusya'nın Güney Kıbrıs'taki yatırımlarının boyutunun büyüklüğünün yanında; Rus işadamlarının burayı vergi serbestisi açısından kıyı ülke (offshore) olarak kullanması bu politikanın kökenlerindedir. Rusya'nın uluslararası arenada ve özellikle Birleşmiş Milletler Konseyi'ndeki Güney Kıbrıs yanlısı tutumu, anlaşılabilir bir durumdur. Ayrıca Rusya, Güney Kıbrıs'ın askeri tedarikçisi konumundadır. Yani Kıbrıs Sorunu da, Türk-Rus İlişkilerinin arka planda kalan sorunlu bir noktadır (Fırat, 2012: 472).

Son zamanlarda özellikle ön plana çıkan ve Kıbrıs bağlamında şekillenen konulardan birisi de doğalgazın paylaşımı konusudur. Dünya'nın en önemli doğalgaz yataklarından biri olan Doğu Akdeniz doğalgaz yatakları, Rusya'nın doğrudan ilgi alanına girmektedir. Yani Rusya'nın Kıbrıs'a olan ilgisi ve desteğinin dünyadaki statükoyla aynı safta yer alması, enerji politikaları gereğidir. Rusya'nın bu gaz yataklarının paylaşımında etkin olmak istemesi, bölgedeki askeri ve ekonomik nüfuzunu artırması sonucunu doğurmuştur. Suriye'deki Rus müdahalesi, yalnızca bir müttefike destek bağlamında yapılmış bir girişim değildir; aynı zamanda Rusya'nın Doğu Akdeniz'deki askeri üssü olan Lazkiye'nin meşruiyetini kuvvetlendirme ve Rusya'nın enerji politikaları gereği bölgeyi şekillendirmesi amacını taşımaktadır. Suriye müdahalesinden sonra Rusya'nın Suriye'deki ikinci askeri üssünü açması önemli bir stratejik hamledir (Milliyet, 2015c). Rusya'nın Kıbrıs Sorunundaki politikası bütüncül bir değerlendirmeye anlam kazanmaktadır ve tüm veriler birlikte ele alınmalıdır.

Suriye İç Savaşı'nın 2011'de başlamasıyla birlikte Türkiye ile Rusya arasında yeni bir politik ayrılık alanı doğmuş oldu.

Türkiye'nin rejim muhaliflerine destek verdiği bu savaşta; Rusya ise Beşar Esad rejimine destek veriyordu. Başlarda verilen destekler politik iken, daha sonra ekonomik ve askeri boyut kazandı (GRI, 2016). Dolayısıyla tarafların karşı karşıya gelme olasılıkları yükselmiştir.

İngiltere, ABD, Kanada ve Fransa askeri koalisyonunun müdahalesiyle sonuçlanan Libya İç Savaşı sırasında söz sahibi olamayan ve bir müttefikini kaybeden Rusya, Suriye'de aynı stratejik hataya düşmemek adına; kendine bir Suriye politikası belirledi. Burada tarihsel müttefiki olan Esad Rejimini destekleyen Rusya, muhalif güçlere karşı girişilen savaşa müdahil oldu. Rusya'dan gelen ilk önemli politik tavır, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde oldu. 2011'de Güvenlik Konseyi'nde Suriye'ye karşı yaptırım uygulanması yönündeki teklife, Çin ile birlikte ret oyu verdi (Guardian, 2011).

Suriye'nin Rusya ile yeniden yakınlaşması, ABD'nin Irak İşgali sonrası 2004'te Suriye'ye uyguladığı ambargo (Sabah, 2004) ile başlamaktadır. ABD'nin Suriye'yi uluslararası terörü desteklemekle suçlaması ve ambargo kararını alması; Suriye'yi Rusya ile ilişkilerini kuvvetlendirmeye itmiştir. Rusya'nın Suriye'deki Lazkiye ve Tartus deniz kuvvetleri üsleri, 2006'da yeni bir savunma anlaşmasıyla Suriye'den kiralanmıştır. 1970'den beri belirli aralıklarla Rusya'nın kullanımında olan Tartus Limanı, yeniden Rusya'ya açılmıştır. Aslında bu girişim, 2017'de kullanım süresi anlaşma gereği bitecek olan Kırım'daki Sivastopol'ün; Ukrayna tarafından tekrar kiralanmayacak olmasıyla ilişkilendirilebilir (Tawil-Kuri, 2010: 182). Yani Rusya ülke dışı askeri üslerinden birisini kaybetme ihtimaline karşılık, yeni bir üs edinmeye girişmiştir. Ayrıca Moskova'nın bu üsleri geri almak istemesi, ABD'nin Polonya ve Ukrayna'ya yerleştirmeyi planladığı füze kalkını projesine bir cevap olarak algılanabilir (Tawil-Kuri, 2010: 182). Bu bağlamda Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesi ve Suriye rejimine destek vermesi, daha anlaşılır hale gelmektedir. Bu iki müdahale Rusya'nın izlediği değişimci politikaların

sonucu olarak kabul edilerek Suriye müdahalesi Rusya'nın uluslararası politik izolasyondan kurtulmak amacıyla giriştiği ve terörle mücadele aracılığıyla meşruiyet kazanmaya çalıştığı bir girişim olarak da yorumlanabilir. Doğu Akdeniz'deki doğal gaz yataklarının paylaşımında söz sahibi olmak isteyen Rusya (Öğütçü, 2015), bunun yanında iç politikaya yönelik bir hamlede de bulunmuştur. Kırım Krizi sonrası gelen ambargoların ve petrol fiyatlarının düşüşünün yarattığı ekonomik kriz (Dünya, 2014a), Putin'in iktidarını sarsabilirdi; ancak böyle bir müdahale meşruiyeti tekrar kuvvetlendirebilirdi.

Rusya'nın Suriye rejimine verdiği desteğin artışına paralel olarak; Türkiye'nin de muhalif güçlere verdiği desteğin artışı, iki ülkenin Suriye politikalarının çelişkisini daha görünür kılıyordu. 2012 yılında Moskova-Şam seferini yapan bir sivil uçak, Türkiye üzerinde bir Türk jeti tarafından inişe zorlandı. Uçağın içinde Rusya'nın Suriye'ye gönderdiği askeri malzemelerin olduğu ihbarı alındığı için böyle bir yola gidildiği açıklandı (Al Jazeera, 2012b). Daha sonra bu kargoların içeriğine dair herhangi bir açıklama yapılmadı. Bu olay Türk-Rus ilişkilerinin gerildiğini göstermesi açısından önemlidir. Olayın hemen beş gün sonrasında, bir sivil Ermeni kargo uçağı Erivan-Halep seferini gerçekleştirirken Erzurum'a indirildikten sonra uçağın insani yardım malzemeleri taşıdığı anlaşılmış ve uçuşuna izin verilmiştir (CNN TÜRK, 2012). Rusya'nın önemli bir müttefiki olan Ermenistan uçağının inişe zorlanması, yine Türk-Rus ilişkileri bağlamında düşünülmesi gereken bir konudur (Barkhudaryants, 2015).

Rusya'nın Beşar Esad rejimi karşıtı olan tüm grupları terörist grup ilan etmesi, Türkiye ile olan gerginliği artırmıştır. Türkiye, Rusya'nın 30 Eylül 2015'de başlayan hava harekâtının sivilleri ve muhalif güçleri hedef aldığı iddia etmiştir (AA, 2016). Özellikle Suriye Türkmenleri konusunda hassas olduğunu dile getiren Türkiye, Rusya'nın Türkmenleri de hedef aldığı açıklamıştır. Suriye'de bulunan PYD (Demokratik Birlik Partisi) gibi grupların, Rusya tarafından

desteklenmesi de Türkiye tarafında ciddi tepki yaratmıştır. Ayrıca Suriye'nin geleceğinin belirlenmesi amacıyla toplanmasına karar verilen Cenevre Görüşmelerinde, Rusya PYD'nin de görüşmelere çağrılması gerektiğini savunmuştur (Yeniçağ, 2016). Türkiye ise bu görüşe karşı çıkmıştır ve PYD'nin de IŞİD (Irak ve Şam İslam Devleti) gibi bir terör örgütü olduğunu savunmuştur (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, 2016). Bunun karşısında Rusya'nın Kürt gruplar dışındaki tüm rejim karşıtı grupları terör örgütü ilan etmesi, Türkiye ile Rusya'yı Suriye konusunda karşı karşıya getirmiştir. Rusya ve Türkiye'nin üzerinde söz birliğine vardığı tek konu, bölgedeki en büyük tehlike olan IŞİD'dir. Ancak özellikle Rusya bu örgüt ile mücadeleyi, diğer terör örgütlerinden farklı bir noktada değerlendirmemiştir. Türkiye ise IŞİD ile mücadeleyi, Ankara ve Suruç saldırıları gibi ülkeye yönelik terör eylemlerinin artmasından sonra yoğunlaştırmıştır. Ancak bu mücadele sınır ötesi harekât şeklinde gerçekleşmemiştir. Uçak Krizi'nin yaşanmasından sonra Türkiye'nin sınır ötesi harekât ihtimali oldukça düşmüştür. Zira ilişkilerinde ciddi bir gerilim yaşanmış ve Suriye'de farklı politikalara sahip olan Rusya ve Türkiye'nin aynı bölgede mücadele etmesi riskli bir durum haline gelmiştir. Bu sebeple ABD ve Rusya, her ne kadar Türkiye bu duruma karşı çıksa da PYD ve YPG'ye destek vermektedirler (Dünya, 2016b). Rusya ve ABD, YPG-PYD'yi vekâleten savaşta önemli aktörler olarak görmektedir. Türkiye ise Kuzey Suriye'de bir Kürt devleti kurulmasından endişe duymaktadır (Sputnik, 2016c).

24 Kasım 2015 tarihine geldiğimizde, Türkiye ile Rusya arasında yakın dönemde yaşanmış en büyük krize tanık olundu. SU-24 tipi bir Rus jeti, Türkiye hava sahasına girdiği ve uyarılara rağmen ihlale devam ettiği gerekçesiyle; Türk jeti tarafından Suriye sınırı yakınlarında düşürüldü. Gergin olan Türk-Rus ilişkileri bu olay sonrası kopma noktasına geldi. NATO ittifakı üyesi bir devlet ilk defa bir Rus savaş uçağı düşürmüştür (Özlük, 2015: 2). Bu sebeple

NATO açısından da önem teşkil eden bir konudur. Olay sonrası Türkiye, hava sahasının ihlal edildiğini ve angajman kuralları gereği uyarılardan sonra uçağı düşürdüğünü açıklamıştır. Rusya ise ‘‘sırtımızdan bıçaklandık’’ ifadesini kullanmıştır. Türkiye’den uçağın milliyetinin bilinmeden vurulduğu ve Rus uçağı olduğu anlaşılırsa farklı bir tavır alınırdı açıklaması geldi (BBC, 2015c). Bu açıklama Türkiye’nin Rusya ile olan ilişkilerinde hassas olduğunu belirtmesi açısından önemlidir. Rusya ise Türkiye’nin uçağın milliyetini bilmeme ihtimalinin olmadığı karşılığını verdi (Zete, 2015). İlerleyen zamanlarda Rusya ‘‘özür diplomasisi’’ beklentisi içine girdi ve Türkiye’ye yaptırım kararlarını sıraladı. Rusya’nın düşürülen uçağı için özür ve tazminat talebi, Türkiye tarafından meşru hak kullanıldığı gerekçesiyle ilk başta reddedildi. Ancak daha sonra diplomatik bir mektup ile özür dilendi (BBC, 2016d).

Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin, Uçak Krizi sonrası Türkiye’ye ekonomik ve ticari yaptırımların uygulanması için talimat vermiştir. Bunların yanında Rusya, bölgedeki füze savunma sistemlerini kuvvetlendirme çalışmaları başlatmıştır (NTV, 2015). Rus askeri kuvvetleri ile Türk Silahlı Kuvvetleri arasındaki tüm ilişkiler askıya alınmıştır. Türkiye’nin desteklediği Suriye’deki muhalif gruplara, Rusya tarafından hava saldırıları yoğunlaştırılmıştır (TGRT, 2016).

Diğer bir yaptırım sahası ise turizm olmuştur. Turizm sektörü Türkiye açısından önemli bir gelir kalemidir ve ülke ciddi miktarda Rus turist çekmektedir. Rusya, Türkiye’nin Rus turistler için güvenli bir ülke olmadığı uyarısını yapmış ve turizm şirketleri Türkiye tatil paketlerini iptal etmiştir (BBC, 2015e).

Uçak Krizi Türk-Rus ilişkileri açısından önemli bir dönüm noktası olmuştur. Sürekli çatışmacı bir seyir izleyen Türk-Rus ilişkileri 2000’li yılların başından beri gerçekleşen tarihi yakınlaşmanın kırılma anlarından biri olmuştur. Böylece Türk-Rus İlişkileri olağan seyrine dönmeye

başlamıştır. Türkiye ise bunu düzeltilmeyecek bir sorun olarak görmemektedir. Cumhurbaşkanlığı Sözcüsü İbrahim Kalın kaleme aldığı bir yazıda, konunun kısa süreli bir türbülans yarattığından ancak ilişkileri raydan çıkarmadığından ve Türk-Rus İlişkilerinin yeterli derinliğe sahip olduğunu ifade etmiştir (Kalın, 2015). Türkiye’nin Uçak Krizi’nin çözümüne olan iyimser bakış açısı, Rusya tarafında tam anlamıyla bir süre karşılık bulamamıştır (Milliyet, 2016d). Rusya’nın bu konudaki sert tavrı, Vladimir Putin’in politik refleksleriyle de açıklanabilir. Zira Putin’in siyasi kariyerinde çok kez ani kararlar aldığı biliniyor. Örneğin Rusya, Güney Akım doğalgaz hattı projesini 2014’te verdiği ani bir kararla bitirdiğini açıklamış ve yerini Türk Akımı projesinin alacağını belirtmiştir. Ancak Uçak Krizi sonrası tekrar Güney Akım projesinin devam ettiğine dair açıklamalar yapılmıştır (AB Haber, 2016). Bu gibi kararlarda ani siyasi refleksler gösterilmesi, kriz sonrası yürütülen politikayı da şaşırtıcı kılmamaktadır.

Kriz dönemlerinde devletlerarası ilişkilerin bozulması yalnızca ilgili devletleri değil; halkların da aralarındaki etkileşimi etkiler. Rusya’da yapılan bir anketin sonucuna göre; Türkiye’yi dost olmayan ülkeler arasında görme eğiliminde ciddi bir artış olduğu görülmektedir (Taşpınar, 2016). İki ülkenin ilişkilerinin önemli derecede zarar gördüğünü halktan yansıyan geri dönüşler doğrulamaktadır. Bu sebeple halkların arasındaki iyi ilişkiye verilen zarar Uçak Krizi’nin en ciddi sonuçlarından biridir.

SONUÇ

Türk-Rus İlişkilerinin genel seyrinin incelendiği makalede, krizlerin bu ilişki üzerinde belirleyiciliği ele alınmaya çalışılmıştır. Özellikle 2004 ila 2016 yılları arasında geçen süre göz önüne alındığında çalışmada elde edilen bulgular Türk-Rus İlişkilerinin genel olarak rekabetçi yapısı olduğu; ancak belirli aralıklarla barış dönemlerine rastlandığı savını desteklemektedir. Elde edilen tespitler

ışığında 21. Yüzyıla beraber bu barış dönemlerinden birisini yaşamış olan ilişkilerin, 2015'in kasım ayında Suriye'de bir Türk savaş uçağı tarafından düşürülen Rus jeti ile beraber son yakınlaşma döneminin kırılma anlarından biri gerçekleşmiştir. İki ülke arasındaki bu son barış dönemi daha çok ekonomik ve enerji temelli işbirliği çerçevesinde gerçekleşmiş olduğu sonucuna ulaşarak, söz konusu işbirliğinin politik alana sirayet etmesi tam anlamıyla gerçekleşmemiş olduğu gözlemlenmiştir. Diğer bir ifadeyle iki ülkenin stratejik ortaklığı önünde ciddi engeller bulunmaktadır. Rusya ve Türkiye'nin takip ettiği dış politika anlayışları; son yıllarda Kafkasya ve Orta Doğu üzerinde ciddi çelişkiler barındırmaktadır. Dolayısıyla iki ülkenin siyasi bir ittifak içinde ortak amaçlar çerçevesinde buluşması mümkün görünmemektedir. O halde Rus-Türk İlişkilerinin daha iyi yürütmesi için ekonomik, ticari ve enerji alanlarında işbirliklerinin daha da kuvvetlendirilmesi gerekmektedir. Ekonomik ilişkilerin daha da kuvvetlenmesi karşılıklı bağımlılığı artıracak, böylece siyasi alanlardaki anlaşmazlıklar sonucu meydana gelecek kırılma noktaları minimuma indirilecektir.

Rusya Federasyonu'nun takip ettiği genel politika itibarıyla, bu ülkenin komşuları ile iyi ilişkiler içinde olabilmesi mümkün görünmemektedir. Rusya'nın özellikle Putin döneminde takip ettiği değişimci politika, komşu ülkelerin tehdit algısını diri tutacaktır. Bu sebeple Rusya'nın içinde bulunduğu tüm jeopolitik değerlendirmeler realist düşünce teorisi çerçevesinde yapılırsa anlam kazanmaktadır. Zira bu ülke genişlemeci ve güvenlik eksenli bir politika takip etmektedir. Türk-Rus İlişkilerini de bu felsefe üzerinden değerlendirilmeli ve

komşu sayılabilecek iki ülkenin sürekli iyi ilişkiler içinde olamayacağı gerçeği göz önünde bulundurulmalıdır.

Türkiye Cumhuriyeti kuruluş ilkeleri gereği batıcı bir dış politika geleneği taşımaktadır. Avrupa Birliği adaylığı ve NATO ittifakının içinde bulunması, bu gerçeği doğrulamaktadır. Son yıllarda Avrupa Birliği adaylık sürecinin tıkanması ve AKP'nin dış politika anlayışı, köklü batıcı geleneğin dışına çıkılmasına sebep olmuştur. Ayrıca Türkiye'nin Batı'dan uzaklaştığı dönemlerde, Rusya'yı geçici alternatif görmesi yine tarihin devamlılığını göstermektedir. İki devletin de yalnızlık dönemlerinde yakınlaşması, iyi ilişkilerin geliştiği son dönemde karşımıza çıkmaktadır. Tek kutuplu dünya düzeninin sarsılması ve küresel değişimlerin olması da yakınlaşmayı tetiklemiştir. NATO'nun ve 2001 sonrası ABD'nin, Rusya ile iyi ilişkiler geliştirmesi Türk-Rus ilişkilerinin de hızlı ilerlemesi için gerekli ortamı sağlamıştır. Türkiye ve Rusya'nın tek kutuplu dünya düzenine olan muhalefeti, Putin ve Erdoğan'ın yakın ilişkileri ve benzer politik eğilimleri iki ülkeyi yakınlaştıran faktörlerdendir.

İki ülkeyi birbirinden uzaklaştıran faktörler ise; ilişkilerin kurucu unsurları gereği ortaya çıkmaktadır. Bu ülkelerin yakın coğrafyalarda çıkar çatışmasına girmesi, ilişkilerin derinleşmesine izin vermemektedir. Türkiye ve Rusya yakın politik ilişkilere girmeye başladığında, sorunlu alanlara temas edilmeye başlanmaktadır. İşte bu yüzden Rusya ile Türkiye ekonomik, ticari ve enerji alanlarındaki işbirliğini derinleştirmesi ve politik zemindeki anlaşmazlıkları kontrol altında tutması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

1. AB HABER(2016), "Rusya'dan Türkiye'ye karşı Güney Akım doğalgaz hamlesi!" <http://www.abhaber.com/rusyadan-turkiyeye-karsi-guney-akim-dogalgaz-hamlesi/> (Ziyaret: 01.06.16)
2. ALARANTA, T. (2015) "Turkey's New Russian Policy: Towards A Strategic Alliance" The Finnish Institute of International Affairs, No.175.

3. AL JAZEERA (2012b), “F-16'lar Suriye uçağını indirdi” <http://www.aljazeera.com.tr/haber/f-16lar-suriye-ucagini-indirdi> (Ziyaret: 31.05.16)
4. AL JAZEERA (2016a), “Putin Dönemi Türk-Rus İlişkileri” <http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/putin-donemi-turk-rus-iliskileri> (Ziyaret 31.12.2016)
5. ANADOLU AJANS I(2016), “Rusya'nın Suriye'ye müdahalesinin 100 günlük bilançosu” <http://aa.com.tr/tr/dunya/rusyanin-suriyeye-mudahalesinin-100-gunluk-bilancosu/503507> (Ziyaret: 31.05.16)
6. ASKEROĞLU, S. (2016), “Türk-Rus İlişkilerinin Krizi: Jeopolitik Rekabetin Sonucu”, 21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü, <http://www.21yyte.org/tr/arastirma/rusya-slav-arastirmalari-merkezi/2016/04/27/8442/turk-rus-iliskilerinin-krizi-jeopolitik-rekabetin-sonucu> (Ziyaret: 30.12.2016)
7. AYBET, G. (2012), “Turkey's Security Challenges and NATO” Carnegie Europe Background Paper, http://carnegieendowment.org/files/Aybet_Brief.pdf
8. BARKHUDARYANTS, A. (2015). “Russie-Turquie: jusqu'où iront les tensions?” La revue géopolitique, <http://www.diploweb.com/Russie-Turquie-jusqu-ou-iront-les.html>
9. BAŞBAKANLIK BASIN YAYIN VE ENFORMASYON DAİRESİ BAŞKANLIĞI (2007) “Rusya-Türkiye Askeri İlişkileri” <http://www.byegm.gov.tr/turkce/haber/rusya-trkiye-asker-likler/23777> (Ziyaret: 30.12.16)
10. BBC(2015a) “ NATO, Rusya'nın Türk hava sahasını ihlali nedeniyle acilen toplanacak” http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/10/151005_nato_turkiye_rusya_ihlal (Ziyaret: 01.01.2017)
11. BBC (2015b), “Akkuyu Nükleer Santrali projesine ne oldu?” http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/12/151212_akkuyu (Ziyaret: 21.05.16)
12. BBC (2015c), “Erdoğan: Rus uçağı olduğunu bilseydik farklı davranırdık” http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/11/151126_erdogan_rusya_suriye (Ziyaret: 31.05.16)
13. BBC (2015e), “Rusya Devlet Başkanı Putin, Türkiye'ye yönelik ekonomik yaptırımları imzaladı” http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/11/151128_rusya_turkiye_yaptirimlar (Ziyaret: 01.06.16)
14. BBC (2016d), “Kremlin: Erdoğan özür diledi” http://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/06/160624_erdogan_rusya (Ziyaret: 01.01.2017)
15. BİLGE ADAMLAR KURULU, “Türk-Rus İlişkileri”, *BİLGESAM*, Rapor no:58 (2013), İstanbul.
16. CNN TÜRK (2012), “Suriye'ye giden Ermenistan uçağı arandı” <http://www.cnnturk.com/2012/turkiye/10/15/suriyeye.giden.ermenistan.ucagi.arandi/680623.0/> (Ziyaret: 31.05.16)
17. DÜNYA (2014b), “Rusya krizi ekonomiyi 6 sektörden vuruyor!” <http://www.dunya.com/ihracat/rusya-krizi-ekonomiyi-6-sektorden-vuruyor-haberi-266046> (Ziyaret: 01.01.2017)
18. DÜNYA (2016a), “ABD'nin PYD ile işbirliği sürüyor” <http://www.dunya.com/dunya/ulkeler/abd-nin-pyd-ile-isbirligi-suruyor-300807h.htm> (Ziyaret: 31.05.16)
19. DW(2014), “Rusya'ya alternatif aranıyor” <http://www.dw.com/tr/rusyaya-alternatif-aran%C4%B1yor/a-17573019> (Ziyaret: 31.12.2016)
20. DW (2016), “NATO IŞİD'e karşı devreye girsin” <http://www.dw.com/tr/nato-i%C5%9Fide-kar%C5%9F%C4%>

- B1-devreye-girsin/a-18997397
(Ziyaret: 31.12.2016)
21. EURASIA (2014), "Russia's Crimea Gambit Draws Various Responses in Caucasus"
<http://www.eurasianet.org/node/68105>
(Ziyaret: 26.05.16)
22. FIRAT, M. (2012). "1990-2001 Yunanistan'la İlişkiler", (Ed.) ORAN B. , Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler Yorumlar, Cilt: 1, İstanbul, İletişim Yayınları, s. 472.
23. FORTUNE (2015), "Türkiye Rusya'ya ne kadar bağımlı?"
<http://www.fortuneturkey.com/turkiye-rusyaya-ne-kadar-bagimli-23630>
(Ziyaret: 22.05.16)
24. GAFARLI, O. (2014) "Kırım Krizi ve Türkiye", BİLGESAM,
<http://www.bilgesam.org/incele/598/-kirim-krizi-ve-turkiye/#.WGbnvVWLTIU> (Ziyaret: 31.12.2016)
25. GRI (2016), "How (and why) Russia and China are supporting Syria's devastated economy"
<http://globalriskinsights.com/2016/09/russia-china-syria-devastated-economy/>
(Ziyaret: 31.12.2016)
26. GUARDIAN (2011), "Russia and China veto UN resolution against Syrian regime"
<https://www.theguardian.com/world/2011/oct/05/russia-china-veto-syria-resolution> (Ziyaret: 31.12.2016)
27. HILL, F. ve TAŞPINAR Ö. (2006) , "Turkey and Russia: Axis of the Excluded?", Brookings Institution et Survival, Vol. 48, No:1: 81-92.
28. HÜRRİYET DAILY NEWS (2005a), "'Genocide' strains ties with Russia, Poland"
<http://www.hurriyetdailynews.com/genocide-strains-ties-with-russia-poland.aspx?pageID=438&n=genocide-strains-ties-with-russia-poland-2005-04-28> (Ziyaret: 31.12.2016)
29. HÜRRİYET DAILY NEWS (2014b), "Turkey to benefit from EU-Russia row: Minister"
<http://www.hurriyetdailynews.com/turkey-to-benefit-from-eu-russia-row-minister.aspx?pageID=238&nID=70176&NewsCatID=344> (Ziyaret: 29.05.16)
30. HÜRRİYET (2015), "Putin'den ağır itham: Türkiye, IŞİD petrolü için vurdu"
<http://www.hurriyet.com.tr/putinden-agir-itham-turkiye-isid-petrolu-icin-vurdu-40021097> (Ziyaret 25.05.16)
31. HÜRRİYET (2016), "Rusya Türkiye'ye verdiği gazı artırdı"
<http://www.hurriyet.com.tr/rusya-turkiyeye-verdigi-gazi-artirdi-40070489> (Ziyaret: 22.05.16)
32. İMANBEYLI, V. (2015), "Uçak Krizi ve Türkiye-Rusya İlişkileri", SETA Perspektif, No.119.
33. İSMAYILOV, E. (2015) "Rusya-Batı Krizi Çerçevesinde Rusya'nın Yeni Askeri Doktrini", BİLGESAM Analiz, No:1190,
<http://www.bilgesam.org/Images/Dokumanlar/0-66-20150227231190.pdf>
34. KALIN, İ. (2015) "Syria War and Turkish-Russian Relations", Daily Sabah,
<http://www.dailysabah.com/columns/ibrahim-kalin/2015/11/28/syria-war-and-turkish-russian-relations> (Ziyaret: 01.06.16)
35. KAMALOV, İ. (2012), "Vladimir Putin'in Türkiye Ziyareti Arifesinde Türk-Rus Münasebetleri", ORSAM,
<http://www.orsam.org.tr/index.php/Content/Analiz/3297?s=orsam%7Cturkish>
(Ziyaret: 30.12.2016)
36. KAMER, K. (2011). "Büyük Güçlerin Kafkasya Politikaları", (Ed.) VELİEV C. ve ASLANLI A., Berikan Yayınevi, 313-343, Ankara.
37. KOZAKLIOĞLU, C. (2015) "Türkiye doğalgazda Rusya'ya ne kadar bağımlı?", http://www.bbc.com/turkce/ekonomi/2015/12/151204_rusya

- [turkiye_dogalgaz_cuneyt_kazokoglu](#)
(Ziyaret: 21.05.16)
38. MINASSIAN, G. (2010) “Turquie-Russie: un nouveau partenariat stratégique global?”, Fondation pour la Recherche Stratégique, No.8 : 1-9.
39. MİLLİYET (2015a) “ NATO'dan uçak krizi açıklaması”
<http://www.milliyet.com.tr/nato-dan-ucak-krizi-aciklamasi/dunya/detay/2159293/default.htm> (Ziyaret: 01.01.2017)
40. MİLLİYET (2015c), “Rusya Suriye’de kalıcı: Humus’a yeni hava üssü”
<http://www.milliyet.com.tr/rusya-suriye-de-kalici-humus-a/dunya/detay/2156915/default.htm> (Ziyaret: 29.05.16)
41. MİLLİYET (2016b), “Rusya’dan küstah açıklama: Karabağ krizinde Türkiye faktörü olabilir”
<http://www.milliyet.com.tr/rusya-dan-kustah-aciklama-karabag/dunya/detay/2224194/default.htm> (Ziyaret: 25.05.16)
42. MİLLİYET (2016d), “Rusya adım atarsa, ilişkilerimizi normalleştiririz”
<http://www.milliyet.com.tr/-rusya-adim-atarsa-iliskilerimizi/siyaset/detay/2224241/default.htm> (Ziyaret: 01.06.16)
43. NATO (2015), “Les Relations OTAN-Russie: retrospective”,
http://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2015_12/20151201_1512-background_nato-russia_fr.pdf
44. NTV (2015), “Rusya S-400 füzelerini Suriye’ye konuşlandırdı”
<http://www.ntv.com.tr/dunya/rusya-s-400-fuzelerini-suriyeye-konuslandirdi,q4xvFUui7E2LAWVB1bCDgQ> (Ziyaret: 01.06.16)
45. OĞAN, S. (2004), “Putin’in ardından”, TÜRKSAM, <http://www.turksam.org/tr/makale-detay/625-putin-in-ardindan> (Ziyaret: 31.12.2016)
46. OĞUZLU, T. (2012), “NATO ve Türkiye: Dönüşen İttifakın Sorgulayan Üyesi” Uluslararası İlişkiler, Cilt 9, No.34 : 99-124.
47. ÖĞÜTÇÜ, M. (2015), “Doğu Akdeniz Gazı: Riskler Fırsata Çevrilebilir mi?”, Al Jazeera, <http://dergi.aljazeera.com.tr/2015/03/01/dogu-akdeniz-gazi-riskler-firsata-cevrilebilir-mi/>
48. ÖZBAY, F. (2010), “Soğuk Savaş Sonrası Türkiye-Rusya İlişkileri: 1992-2010”, Bilge Strateji, Cilt 2, No.2: 35-77.
49. ÖZLÜK, E. (2015), “Türkiye ve Rusya Arasındaki Uçak Krizi ve Özur Meselesi”, ORSAM Bölgesel Gelişmeler Değerlendirmesi, No.35: 1-12.
50. POUVREAU, A. (2015) “Les relations entre la Russie et la Turquie à l’épreuve du conflit en Syrie” Tribune, No.716 : 1-5.
51. RADİKAL (2008b), “ ABD gemilerine Montrö izin vermiyor”
<http://www.radikal.com.tr/dunya/abd-gemilerine-montro-izin-vermiyor-894609/> (Ziyaret: 31.12.2016)
52. RADİKAL (2010c), “Ermenistan protokolü askıya aldı”
<http://www.radikal.com.tr/dunya/ermenistan-protokolu-askiya-aldi-992945/> (Ziyaret: 31.12.2016)
53. RADİKAL(2014a), “ PKK’ya sınır ötesi harekatı ABD’li eski bakan anlattı: Türklere 4 kez çıkın dedim”
<http://www.radikal.com.tr/politika/pkk-ya-sinir-otesi-harekati-abdli-eski-bakan-anlatti-turklere-4-kez-cikin-dedim-1170888/> (Ziyaret: 31.12.2016)
54. REBIERE, N., (2014) “De la Caspienne à la Turquie: Les Enjeux du Corridor Gazier Sud-Européen” Hérodote 4, No.155: 80-97.
55. SABAH (2004), “Şam’a ekonomik ambargo başladı” <http://arsiv.sabah.com.tr/2004/05/13/dun104.html> (Ziyaret: 30.05.16)

56. SPUTNİK (2015a), “‘Azeri ve İran gazı Rusya'nın Avrupa'daki yerini alamaz’’
<http://tr.sputniknews.com/rusya/20151007/1018211017.html> (Ziyaret: 01.04.16)
57. SPUTNİK (2015b), “ Güney Azerbaycan ayaklandı’’,
<http://tr.sputniknews.com/avrupa/20151109/1018912157/guney-azerbaycan-iran.html> (Ziyaret 01.04.16)
58. SPUTNİK (2016c), “Erdoğan: Kuzey Suriye'de devlet kurulmasına asla izin vermeyeceğiz’’
<https://tr.sputniknews.com/turkiye/201612241026477478-erdogan-milliseferberlik-deik-aciklama/> (Ziyaret: 01.01.2017)
59. ŞENAY, G. (2016) “‘TANAP hızlanabilir mi?’’, Aljazeera, <http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/tanap-hizlanabilir-mi> (Ziyaret: 31.12.2016)
60. TAŞPINAR, S. (2016), “‘Üç ayda ne değişti? Rusya'da gündem Türkiye’’,
http://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/02/160229_rusya_turkiye_anket (Ziyaret: 20.05.2016)
61. TAWIL-KURI, M. (2010), “ ‘L’adaptation de la politique de puissance de la Syrie à la lumière de ses rapports avec la Russie’’, Etudes Internationales, Vol.41, No.2 : 171-203.
62. TELLAL, E. (2012). “1960-1980 SSCB ile İlişkiler”, ORAN B. (ed.), Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler Yorumlar, Cilt: 1, İstanbul, İletişim Yayınları.
63. TGRT (2016), “‘Hulusi Akar:Rusya ılımlı muhalifleri vuruyor’’
<http://www.tgrthaber.com.tr/fotogaleri/hulusi-akar-rusya-ilimli-muhalifleri-vuruyor-6832> (Ziyaret: 01.01.2017)
64. TÜRKİYE CUMHURİYETİ CUMHURBAŞKANLIĞI (2016), “‘PYD ve YPG Terör Örgütleri PKK’nın Atığıdır’’
<http://www.tccb.gov.tr/haberler/410/53628/pyd-ve-ypg-teror-orgutleri-pkknin-atigidir.html> / (Ziyaret: 02.01.2017)
65. TÜRKİYE CUMHURİYETİ DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI (2016), “‘Türkiye-Rusya Ekonomik Ve Ticari İlişkileri’’
<http://moskova.be.mfa.gov.tr/ShowInfoNotes.aspx?ID=219659> (Ziyaret: 22.05.16)
66. YENİÇAĞ (2016), “‘Rusya, PYD için BM'ye Çağrı Yaptı’’
<http://www.yenicaggazetesi.com.tr/rusya-pyd-icin-bmye-cagri-yapti-133086h.htm> (Ziyaret: 31.05.16)
67. ZETE(2015), “‘Türkiye’nin, uçağın Rus jeti olduğunu bilmemesi mümkün değil’’
<https://zete.com/turkiyenin-ucagin-rus-jeti-oldugunu-bilmemesi-mumkun-degil/> (Ziyaret: 31.05.16)